

SOFIJA LUNDBERJ

Poslednje
umetničko
delo

Preveo sa švedskog
Nikola Perišić

■ Laguna ■

Naslov originala

Sofia Lundberg

DET SISTA KONSTVERKET

Copyright © Sofia Lundberg 2023

Published by agreement with Salomonsson Agency

Translation copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Mojim najdražim sestrama
Heleni i Katrin*

1

Muzej moderne umetnosti, 20. septembar 2022.

More ljudi je neprestano raslo i sasvim ispunilo prostor foajea Muzeja moderne umetnosti. Vazduh je podrhtavao od žagora, iščekivanja, radovanja, ogovaranja. Okupili su se i reporteri, švedski i internacionalni, sa filmskim kamerama i nazivima medija ispisanim velikim slovima na opremi. Svi su se nalazili ispred male bine sa usamljenim mikrofonom čiji je hromirani stalak blistao na sunčevoj svetlosti koja je dopirala kroz velike prozore. Pored bine, ispred vrata koja vode u izložbenu salu, stajao je neki veliki predmet prekriven crnim naboranim platnom. Na njega su motrila dva čuvara u odelima, raskrečenih nogu, svako na svojoj strani, sa tamnim naočarama i bubicama u ušima. Hana je videla kako im se plastični kablovi presijavaju iza ušiju, vijugajući niz kratko podšišane vratove. Držali su glave u stavu mirno, nisu se pomerali ni za milimetar. Zapitala se kako samo mogu.

Crno naborano platno nije pokrivalo čitavu zadnju stranu predmeta, sasvim u dnu se nazirao ram slike, kitnjasta štukatura, nekoliko ogrebotina na kojima se zlatna boja oljuštila. Uskoro će platno biti uklonjeno, uskoro će umetničko delo biti prikazano publici.

Kamere su zaškljocale kada je jedna žena brzim korakom prišla bini. Fotografi su se kretali kao jedan organizam dok su je pratili svojim objektivima. Žagor u foajeu utihnu kada se direktorka muzeja odlučno popela uz dva stepenika koja su je vodila do scene i mikrofona. Hana je odškrinula vrata, samo malčice, kako bi jasnije čula šta se govori tamo napolju.

Žena je nekoliko sekundi stajala ćutke, istegnutog vrata i krutog držanja, obuhvatajući pogledom publiku. Crna haljina ravnog kroja padala joj je sa mršavih ramena, a tkanina se zatalasala od pokreta kada je naposletku ispružila ruke u gestu dobrodošlice i progovorila.

„Raduje me što vidim da smo se danas okupili u ovolikom broju. Za nas u muzeju je velika čast što možemo da otvorimo ovu izložbu u prisustvu jedne od najistaknutijih savremenih umetnica u svetu, voljene zbog svojih izvanrednih slika i statua u bronzi, zbog anđela koji se nalaze među nama.“

Začutila je i sačekala spontani aplauz. Klimnula je glavom sa odobravanjem. Zatim se ponovo nagnula napred, bliže mikrofону.

„Kao što svi već znate, ona je danas ovde, da lično otkrije svoje najnovije delo. Prvo koje će prikazati u nekoliko poslednjih godina. I sama tvrdi da je najbolje što je dosad stvorila. Čast nam je što je izabrala da ga prvi put prikaže baš ovde u Stokholmu. Dobro došla, Hana Stiltje!“

Žena ispruži ruku ka vratima izložbene sale. Širom su se otvorila i Hana je zakoračila napred. Imala je na sebi crvenu haljinu sa širokim pojasom oko struka. Suknja joj je bila uska u gornjem delu, a po sredini široka, pa joj se obavijala oko nogu kao lala okrenuta naopako.

Šešir opuštenog oboda joj je skrivao oči kada se uputila ka bini pogleda oborenog na pod. Nije bila sama. Jedan muškarac ju je pratio u stopu. Kada je prišla prvom stepeniku, oslonila se na njegovu ruku. On ju je prihvatio i zadržao je na nekoliko sekundi, leđima okrenut publici. Ona je nešto rekla, bio je to

difuzan šapat koji nije dopro do slušalaca. Ali muškarac ju je čuo, nasmejao se, hitro je poljubio u obraz, pa joj pomogao da se popne uz stepenice. Zatim ju je pustio i udaljio se nekoliko koraka. Stajao je tamo i čekao, leđima oslonjen o zid.

Hana je prišla mikrofonu, uhvativši stalak jednom rukom. Morala je da se malo podigne na prste da bi ga dohvatila. Jedna žena je brzo prišla da ga podesi, saginjući se da ne bi smetala. Publika je strpljivo čekala, a onda je dodir stvorio kratak spoj koji je zapištao iz zvučnika. Umetnicu to nije pogodilo, naprotiv, zabavilo ju je. Osmeh joj je zaigrao u uglu usana, pa je lako odmahнула rukom pre nego što je najzad progovorila sa otegnutim američkim naglaskom.

„Sva umetnička dela imaju svoju priču, svoje emocije“, rekla je, pa zatim neko vreme ćutala. Posmatrala je publiku visoko uzdignute glave, susrećući njihove poglede pune iščekivanja. Smešila se tako da su joj oči delovale sićušno, a negde iza njih se upalila varnica.

„Moje novo delo, koje ćete uskoro videti, nešto je najbolje što sam ikada napravila. I biće poslednje koje ostavljam za sobom na ovom svetu. Jednostavno, završila sam. Završila sam sa umetnošću.“

Hana nije rekla više ništa, samo je ostavila te dramatične reči da lebde u vazduhu prostorije. Kada je odstupila od mikrofona, položila je ruku na nakit koji je nosila oko vrata, jedan ovalni medaljon od srebra. Klimnula je glavom dvojici čuvara. Oni su uhvatili platno i povukli ga unazad, puštajući ga da sklizne na pod i otkrije predmet koji se skrivao ispod.

Publikom se proneo šum. Foto-aparati su ponovo zaškljocali, jedan čovek sa filmskom kamerom probio se napred, sagnuo se i pratio konture, prišavši blizu kako bi uhvatio detalje. Reporterka sa istog kanala pratila ga je u stopu, a kada je snimatelj okrenuo kameru prema njoj, podigla je mikrofon do usta.

„Dakle, ovde vidimo ono za šta smo upravo čuli da predstavlja... poslednje delo Hane Stiltje. To je... ehm... komoda.“

Reporterka nije izdržala da malo ne namršti čelo dok je izgovarala poslednju reč, kao da ju je to što je videla ozlojedilo, ili čak kao da je prestala da oseća poštovanje.

Komoda koja je stajala tamo, pred publikom, izgledala je kao pačvork od otpadaka. Svi delovi su bili različiti, po boji, obliku i materijalu. Crna kamena ploča na vrhu imala je na sebi svakakve mrlje i zarezze, crno obojena papirna ruža mlitavo je visila preko ivice. Fioke su bile sastavljene od starih prozora, lajsni, prljavih i flekavih komada dasaka, ormarskih vrata. Iza jednog staklenog okna nalazila se hrpa koverti neujednačenih, iskrzanih ivica, jer su se papirna vlakna iskidala prilikom otvaranja.

Hana je nekoliko puta duboko udahnula, posmatrajući publiku. Oni su već počinjali da se kreću, mnogi su se okrenuli od bine i već stajali u red da uđu u salu kako bi pogledali izložbu zbog koje su i došli. Onu na kojoj će videti njene veličanstvene uljane slike i bronzane statue koje su je proslavile širom sveta.

„Hana Stiltje, možete li nam reći nešto više? Je li ovo neki sugestivan način poigravanja sa onim što život predstavlja? U smislu da svi mi unutar sebe imamo različite fioke?“ upitao je drugi reporter pružajući mikrofon ka njenom licu, toliko brzo da je ona ustuknula i udarila u nekog, pa se izvinila. Pitanja su sada dolazila sa svih strana.

„Zbog čega ste napustili bronzu kao materijal?“

„Je li ovo zaista delo na vašem nivou?“

„A šta je sa slikama? Hoće li ih još biti u budućnosti?“

„Zbog čega biste prestajali sada, na sredini života?“

Reporteri su je okružili, tiskajući se na skućenom prostoru. Ona više nije čula šta je pitaju, sve se pretvorilo u šum.

„Moraćete da sačekate sa pitanjima, postavljaćete ih kada budete dobili termin za intervju“, rekla je odlučno.

Muškarac koji ju je dopratio do bine sada je nestrpljivo stajao pored nje, trupkajući nogama. Ona je posegnula ka njemu i uhvatila ga za ruku, čvrsto je stežući dok je odlazila u svojim

visokim, sjajnim cipelama, krećući se cikcak kroz more ljudi koje se rasipalo na sve strane. Okružena potištenim glasovima koji su svedočili o razočaranju.

Kada su stigli do vrata koja vode u restoran i sobice namenjene za intervjue, pogledala je preko ramena, obuhvatajući pogledom sve ljude koji su napuštali muzej. Izlazili su na vrata i nestajali negde u dvorištu.

Tamo napolju se jedna devojčica igrala kraj svog tate, a on je razgovarao telefonom, glave okrenute na drugu stranu. Devojčica ga je držala za ruku, ali je istovremeno i poskakivala gore-dole u svojim žutim gumenim čizmicama. Duga kovrdžava kosa padala joj je na ramena, a kada je obema rukama uhvatila tatinu, pa počela da mu se pentra uz nogu, umalo nije dodirnula zemlju.

„Džone, vidiš li onu devojčicu tamo, pogledaj“, prošaputala je Hana i pokazala, ali je njen pratilac nije čuo, pošto je već otvorio vrata i ušao.

Hana je posmatrala devojčicu i njenog tatu sve dok nisu skrenuli i nestali joj iz vidokruga. Ona je i dalje stajala u mestu, kao okamenjena. Tek kada je začula poznati glas kako je doziva po imenu, prenela se iz misli. Brzo je skliznula u prostoriju i zatvorila vrata za sobom, prstima tražeći bravu.

„Šta si to uradila, dođavola? Gde su slike, jebote?“, doviknuo je uznemireni glas spolja.

Donja fioka.
Obrađena drvena lajsna, grančica kao ručka,
dekorisana izlomljenim porcelanom.

Knut

Stokholm, 3. oktobar 1965.

Mala devojčica je ležala u sopstvenoj nečistoći. Nasred sobe, na podu. Bez odeće, umotana u prljavo ćebe koje se skoro sasvim svuklo sa nje. Besno se ritala golim nožicama, kao da se bori da pobegne odatle. Razmahivale su kroz vazduh, baš kao i ruke. Majušne pesnice su bile čvrsto stisnute. Ali devojčica nije plakala, nije ispuštala nikakav zvuk. Kao da je vodila nečujnu borbu za život. Oči su joj bile razrogačene, bezizražajno su zurile u prazno.

Knut je kleknuo i podigao je u naručje, pa je privio na grudi, ne obraćajući pažnju na to što mu je kaka umrljala flanelsku košulju. Ljuljuškao ju je njišući se celim telom, šaputao joj na uvo:

„Srce malo. Malecka. Sad će sve biti dobro, sve će biti dobro.“

Na stolu su stajale flaše rakije i polupune čaše. I limenke piva, otvorene, smrdljive, obuhvatane šakama sve dok se tanki aluminijumski lim nije zgužvao od jačine stiska. Tamo je ležao i jedan špric, sa sve iglom, kao i gumena traka na kojoj je i dalje stajao čvor, dvostruko vezan, tako da se prljavožuta guma izobličila. Supena kašika, zagrevana plamenom, tako da je čelik pocrneo od čađi. Ostaci belog praha mogli su se primetiti na krhotini nekog ogledala. Knut je zurio u sve to, podižući golu

bebicu na rame, da ne bi gledala taj jad. Možda je u pitanju bio amfetamin, ta užasna droga o kojoj je toliko slušao.

Majka je ležala obeznanjena na sofi, polugola, pored muškarca koga on nikada ranije nije video. Spavali su. Grudi su im se povremeno podizale. Teško su disali, iz nozdrva im se čulo šištanje.

Majka. Ćerka.

Narkomanka.

Knut oseti kako mu se stomak prevrće, pa poče da riga, jer više nije mogao da zadrži sadržaj stomaka u sebi. Držeći dete uz sebe, povraćao je na tepih toliko da su mu suze krenule na oči. Devojčica je zacičala, prvo se oglašavala slabašnim kenjkanjem, ali onda se plač pojačao, i delovala je sasvim neutešno. Sigurno je bila gladna. Knut joj je tepao i ljubio je u glavu. Osećao je na usnama koliko je bebeća kosa meka, skoro kao svila. Miris je bio nevin, sladunjav.

Dograbio je majicu koja je bila okačena preko jedne stolice i umotao je u nju. Pre nego što je otišao, zavirio je u kupatilo u potrazi za pelenama, ali se odmah okrenuo kada je video koliko je unutra prljavo. Pomislio je da svrati negde na putu do kuće i kupi ono najpotrebnije za malecku. Napustio je stan bez osvrtanja. Nasmešio se i usnama oblikovao reč hvala komšinici koja je čekala ispred. Ona ga je i pozvala.

„Smem li da se poslužim vašim telefonom pre nego što krenemo?“ upitao je.

Ona je klimnula glavom i širom otvorila ulazna vrata. Unutra je bilo uredno i čisto, krpara je bila nameštena sasvim ravno u predsoblju. Sobne biljke su bile raskošno zelene. Nekoliko metara i ceo okean razdvajali su istovetne stanove.

„Razmišljala sam o maleckoj, zato sam vas i pozvala“, rekla je, spuštajući ruku devojčici na leđa, „i o tome kako ne mora da joj bude ovako.“

„Ispravno ste razmišljali“, odgovorio je Knut sažeto, istovremeno okrećući broj policije. Skraćivao je hod brojčanika

dok se vraćao u prvobitni položaj, da bi brzo mogao da izabere sledeću brojku.

„Morate doći ovamo i pobrinuti se za ovu narkomansku jazbinu. To je stan moje ćerke. Ovo se otrglo kontroli, njoj je potrebna pomoć“, rekao je, dajući im adresu.

Odgovarao je na njihova pitanja što je sažetije mogao. Rekao im koliko se osoba nalazi tamo i kako sve izgleda. Rekao im je i za bebu, malu devojčicu.

„Ja je sad vodim sa sobom kući, samo da znate“, rekao je pre nego što je prekinuo vezu. „Neko mora da brine o njoj, a ja sam joj deda. Najbolje je tako.“

Otišao je iz komšiničinog stana i izašao na ulicu, gde ga je čekao tamnoplavi volvo, a donji deo karoserije je bio toliko korodiran da je sve bilo potklobučeno, smeđi mehurići su se penjali uz vrata, izjedajući lim. Položio je devojčicu na leđa na suvozačkom sedištu i zaštitnički joj položio ruku na stomak kada je upalio motor i krenuo. Zavijanje sirena se sve više približavalo, i pre nego što je skrenuo za ugao, stigao je da ugleda prednji deo policijskog automobila u retrovizoru.

Seoska kuća, maj 1969.

Devojčica je skakutala i trčala napolju u dvorištu. Konjski rep joj se njihao dok je uzimala zalet da iz jedne bare skoči u drugu. Voda joj je prskala žute gumene čizme. Zapljuskivala gole noge i haljinu. Svetloplava tkanina je bila sva umrljana vodom i zemljom. Smejala se. Zvuk koji joj je dopirao sa usana podsećao je na žubor vode, ili muziku. Bilo je to nešto najlepše što je on ikada čuo. Mogao je da sedi tu na verandi unedogled i posmatra je. Sluša.

Knut je izvukao usnu harmoniku iz džepa na grudima i zasvirao neku improvizovanu melodiju. Devojčica je odmah prestala sa igrom i dotrčala, sela kraj njegovih nogu i zapevala. U pesmi se radilo o pacovu koji je odbijao da sedne na nošu, i inače imao narav lošu. Reči su joj dolazile spontano, i oboje bi prsnuli u smeh kada bi ispalo sasvim blesavo. Devojčica je legla na leđa, duga kosa vezana u rep rasula joj se iza glave u obliku lepeze. Podigla je noge u vazduh i stopalima plesala po tonovima usne harmonike. Iz gumenih čizama je tekla voda, haljina se sve više kvasila.

Iz salona se oglasio stojeći časovnik, s naporom otkucao triput, pa zatim začutao. Knut je odmakao harmoniku od

usana i pustio je da sklizne nazad u džep. Bacio je pogled prema kolskom prilazu kući i putu koji se nalazio iza njega. Bio je pust.

„Najbolje da sad stavim kafu, za slučaj da ona naiđe“, rekao je i pružio ruku devojčici. Ona ju je prihvatila, pa ju je tako podigao u stojeći stav.

„Vidi na šta ličiš, ovo mora opet da se pere“, rekao je, uštinuivši prstima tkaninu haljine. Ona odbi da je svuče, čvrsto skrstivši ruke na stomaku. Namrštila se, oči su joj bile kao crtice.

„Hoću da nosim haljinu“, frknula je.

„Onda uzmi onu crvenu“, rekao je Knut, zanjihavši se nekoliko puta kako bi ustao sa stolice. Veliki stomak ga je usporavao, pa je teško uzdahnuo kada je ušao u kuću. Unutra su se nalazile samo dnevna soba i jedna manja, spavaća. Uz to i kuhinja gde je spavala devojčica. Kuhinjska sofa je i dalje bila razmeštena, a na debelom jorganu su se tiskale njene plišane igračke. Jedan meda, jedan psić i nekoliko zeka različitih veličina. Sve ih je poređao jedne pored drugih, na jastuk, pa sklopio ležaj. Poravnio je dušek i poređao jastuke u ćošak, pa niko ne bi mogao da pretpostavi da je to do maločas bio krevet.

Vatra je zapucketala kada je otvorio vratanica šporeta na drva i dodao još nekoliko cepanica. Odozgo je stavio lonče sa vodom. Devojčica je stajala na vratima i čekala, sva šćućurena. I dalje je na sebi imala prljavu, vlažnu haljinu.

„Koliko je sati?“, upitala je.

Knut je bacio pogled u salon, na veliki stojeći sat koji je stajao uz jedan zid. Već je prošlo četvrt sata otkako se prošli put oglasio. Ali Knut to nije rekao.

„Možda će doći krajem dana“, rekao je, iako je put i dalje bio sasvim pust. „Zar ne bi sad mogla da se presvučeš u nešto drugo? Nešto čisto i suvo.“

Devojčica se nasloni na dovratka, glave izvijene ka putu, dok su joj stopala stajala sa unutrašnje strane dovratka.

„Ionako nema veze“, rekla je.

Knut je znao da je u pravu, ali nije to rekao. Svaka druga subota je bila dan za posete, tako je odlučeno. Od tri do pet. Ali majka se retko pojavljivala.

„Ima veze, nećeš se smrznuti“, reče Knut, pa ode do garderobera da pronade majicu i pantalone. Stavio joj ih je u krilo.

„Obuci to odmah“, ponovio je.

„Daj mi crvenu haljinu, hoću da budem lepa kada dođe“, odgovorila je ona jogunasto i izbacila odeću iz krila, tako da je odletela preko drvenog poda i ostala da leži zgužvana na gomili.

„A da je sačuvamo za sledeći put?“

Devojčica nije obratila pažnju na to što je rekao. Ustala je i ponovo istrčala napolje, i dalje u vlažnoj, prljavoj haljini. Čekale su je bare i pentranje po drveću. I koliba koju su zajedno napravili. Lestve od kanapa udarale su o drvo dok se ona vešto penjala, da bi na kraju nestala unutra. Uvek je tako radila kada je tužna. Koliba joj je bila utočište, njen lični kutak.

Knut je otišao do telefona i okrenuo broj koji je okretao već toliko puta. Ali kao i obično, signalni su se nizali i niko se nije javljao.

Na zidu se nalazio kalendar. Stavio je crveni krstić kraj današnjeg datuma. Pored krstića je napisao nekoliko reči: *zvaao, ne javlja se.*

To je bio drugi krstić za taj mesec. Vratio se unazad. Svaki mesec je izgledao istovetno, sa crvenim krstićima svake druge subote.

Uskoro će proći pola godine otkako je poslednji put bila u poseti.

Majka.

Ćerka.

Narkomanka.

* * *

Na sekreteru u salonu stajalo je nekoliko fotografija. Knut je zastao ispred njih. Bile su to uramljene slike nasmejane dece. Devojčice Hane. I devojčicine majke Johane. Bile su toliko slične. Dugih smeđih kosa, kovrdžavih poput šumećeg vodopada. Uzeo je jednu uokvirenu sliku u ruku da je pogleda izbliza. Usne su se osmehivale, u očima je bilo života, zračile su ka njemu. Johana je stajala pored hrasta iza kuće, naslonjena na stablo, s jednom nogom na klupi ispred njega. Sliku je napravio neki fotograf koji je išao od kuće do kuće i nudio svoje usluge.

U to doba ih je u kući bilo troje. Dok je Aina još bila u životu. I dok je Johana još bila nevino dete.

Lepa uspomena. Takvu je želeo da je pamti. A ne onakvu kakva je postala.

Je li on kriv za to? Da li bi ponovo napravio istu grešku?

Obrisao je staklo rukavom košulje, pa vratio okvir pored jedne Hanine slike koju je on sam napravio svojom kamerom koju je kupio polovnu dok je ona još bila odojče. Na slici je trčala ka njemu po livadi, raširenih ruku. Gledao je čas u jednu, čas u drugu sliku. Ista kosa, isti osmeh. A ipak, nisu iste.

Ne, to ne sme da se dogodi ponovo. Jednostavno ne sme.

Izašao je u dvorište.

„Hana!“, povikao je.

Devojčica izviri iz kolibe, lice joj je bilo ugljem obojeno u crno. On poskoči, pretvarajući se da se uplašio.

„Bu!“, ciknula je ona i zasmejala se tako da su joj beli zubi zasijali usred tog crnila. Razočaranje zbog toga što majka ni ovoga puta nije došla bilo je kao rukom odneseno. Možda se već navikla na to da čeka uzalud. Uskoro bi trebalo da odustane od toga da je priprema i oblači. Johana slobodno može tek tako da se pojavi ako joj se jedne subote najzad bude dolazilo. Često se pitao šta ona radi i kako joj je. Svaki put kada telefon zazvoni, osetio bi nemir, strah od toga da je možda uzela prekomernu dozu.

Knut ispruži ruke i uhvati Hanu u naručje kada je skočila ka njemu. Ona zagnjuri svoje malo lice između njegovog vrata i ramena.

„Deko“, prošaputala je i još jače ga zagrlila.

„Prasence jedno, dekina najdraža devojčice“, prošaputao je on, milujući je po kosi. Zatim ju je pažljivo spustio na zemlju i pokazao ka stolarskoj radionici.

„Hajde da ti pokažem šta sam ti napravio.“

Bila je to prostrana radionica, površine veće od kuće u kojoj su živeli. Tu je imao stolarsku klupu i svoj alat i na sve strane radove kojima se bavio. Stolice, nekoliko prozora, jednu komodu. Uglavnom je renovirao, strugao staru farbu i popravljao. Bojio. Ponekad je i pravio novo, ako je imao naručioca. Nasred prostorije nalazila se naslonjača koju je sam napravio. Upravo ju je bojio, u crno, sa zavojitim zlatnim lozicama i crvenim cvetovima.

Hana sede na nju pre nego što je stigao da je zaustavi. Zadržao je dah, nadajući se da se boja osušila. Nervozno je ispružio ruku, uhvatio njome naslon, pa odahnuo kada je shvatio da nije lepljiv. Zaljuljao je, a ona se zavalila, sa obe ruke na naslonima za ruke. Ali onda je iznenada ugledala ono što je želeo da joj

pokaže. Bez upozorenja je iskočila iz stolice i pala na bok, ali je brzo ustala. U samom dnu stolarske radionice stajao je štafelaj sa praznim belim papirom. Na hoklici pored njega nalazila se paleta sa vodenim bojama.

„Možda sad više nećeš slikati po samoj sebi“, rekao je, smešeći se garavom detetu koje je skakalo uvis sa četiri nove četkice u rukama.

Hana je uvek bila s njim dok je radio, sedela bi na podu u uglu radionice i crtala. Obožavala je svoje voštane bojice, ispunjavala ceo papir tako da svaka bela površina završi prekrivena jarkim bojama. Govorila mu je šta je to, ali bilo je teško ma šta razaznati. Šumu, losa, jezero. Ona je videla slike u svom unutrašnjem svetu koji je želeo da izbije napolje, poriv je bio toliko jak. Baš kao i kod njene majke. Ona je slikala po svemu, ponekad i po zidovima. On se tada ljutio. Ovoga puta nije imao nameru da napravi istu grešku. Devojčica je uvek smela da slika, trebalo je da ima odušak za sve što se nalazi u njoj, za sve te slike, misli, osećanja.

Ona ga više nije čula, pošto je već počela da slika. Nesigurnim potezima četkicom po debelom kartonu. Vlaka su upijala vodu, a boja se širila. Bojila je crvenom, bojila je plavom, mešala ih dok sve ne postane smeđe. On joj je pomagao da krpom očisti pločice boje.

Zatim je počinjala iz početka.

Drvo, šuma, krv... Glasno se nasmejala kada joj je ta reč sišla sa usana.

„Da li se to možda neko povredio?“, upitao je Knut i naherio glavu, posmatrajući inferno od boja.

Ona žustro zaklima glavom.

„Da, vrana je umrla. Kada ju je lisica uhvatila“, rekla je, pokazujući nešto crno i nešto crveno usred tih silnih poteza četkicom.

„Vidim ih“, rekao je on, klimajući glavom, fasciniran devojčinom maštom. „Jadna vrana. Joj, koliko je tu krvi.“

Ona je pažljivo podigla papir. Stavila ga je na zid, ustuknula i osmotrila ga.

„Gotovo“, rekla je zadovoljno i nestrpljivo kucnula jednom četkicom o drugu. „Sledeća, daj papir.“

Knut je učinio kako mu je rekla, uzeo je još jedan papir i stavio ga na štafelaj. Odupro se porivu da joj kaže da slika sporije, pažljivije.

„Šta će to da bude?“, upitao je umesto toga. Devojčica mu nije odgovorila, već se ustremila na prazni beli papir sa svoje dve četkice, puštala da se boja razliva i slikala obema šakama.

Jednog lepog dana će možda od svega toga ispasti nešto, pomislio je vedro, prateći pogledom njene razmahane pokrete.

Danas još ne.

* * *

Knut je uzeo rende i polako počeo njime da vuče ravnomerne poteze po dasci uglavljenoj u stegu. Čuo se ujednačen šum. Opiljci koji su padali na pod bili su tanki i ukovrdžani. Hana je dopuzala do njegovih nogu pa ih hvatala u letu. Zatim je brzo otrčala nazad do svog štafelaja i pričvrstila ih za karton pomoću malo lepka. U prvi mah je izgledalo nasumično, kao da ih je tek tako poređala tu i tamo, preko smeđih poteza četkicom. Ali ubrzo je uvideo šta pokušava da uradi. Promešala je četkicom po zelenoj boji, pa pažljivo bojila opiljke, jedan po jedan. Kada je završila, bilo je jasno da je u pitanju šuma. Smeđa stabla drveća sa zelenim krošnjama. Prestao je da renda i odložio je alatku.

„To si pametno izvela“, rekao je, prilazeći bliže.

„Vidiš? To je velika šuma“, zadovoljno je rekla Hana, spuštajući se u turski sed ispred slike, kao da namerava da dopre do unutrašnje suštine slike. Knut je uzeo hoklicu i seo pored nje.

„Ššš“, rekla je Hana kada su nogare zaškripale po podu.
„Smetaš vuku.“

„Vuku?“

„Da, on spava tamo unutra, na mahovini iza drveća. Samo se ne vidi baš sada.“

Knut prsnu u tako silovit smeh da se zakašljao, i u disajnim putevima osetio škripanje, bol. Uhvatio se za grudi.

„Kako si, deda?“

On se zakašljao tako jako da mu se vrat sav napeo, a obrazi su mu se zacrveneli od krvi.

„Ti si... prava mala... umetnica, znaš“, rekao je sa naprezanjem. Kašalj se ponovo pojačao, pa je pritisnuo rukom grudni koš.

„Čekaj. Doneću ti vodu“, rekla je devojčica, istrčavši na vrata. Čuo ju je kako pevuši neku pesmicu na putu do kuće. Već se bila navikla da ga čuje kako kašlje. On je uveče pio vodu sa medom, ali to nije pomagalo, grlo mu je bilo puno gustog, rastegljivog šlajma, a pri svakom udisaju čuo je krčanje i osećao bol.

Kada se Hana vratila u radionicu, čaša je bila samo dopola puna, jer je jurcala s njom u ruci i prosula pomalo pri svakom skoku. Knut ju je zahvalno prihvatio, ispio sve odjednom i malo pročistio grlo. Onda je podigao devojčicu i stavio je na nogu, pa je blago njihao levo-desno.

„Kakvu si to pesmicu pevala tamo napolju?“ , upitao je vadeći usnu harmoniku iz džepa na grudima, gde se uvek nalazila. Hana je duboko udahnula, pa počela da peva svaku reč toliko glasno i jasno da njega začudi snaga u tom malom telu. Pronašao je u sebi snagu da zasnira harmoniku, za to je uvek bio spreman, pa se pridružio melodiji koju je ona pevala. Dvoje je postalo jedno kroz muziku, ona mu se klatila u krilu, plešući rukama i nogama u vazduhu.

* * *

Devojčica je spavala na zadnjem sedištu, umotana u debelo ćebe. Knut je povremeno bacao poglede ka njoj u retrovizoru, posmatrao njeno malo telo, rasutu kosu. Jesenja tama se već bila spustila na šumu, i farovi automobila nisu uspevali da sasvim rasvetle put kojim su se vozili. On je začkiljio i isturio bradu. Motor starog automobila je glasno režao, auspuh je bio zarđao i probušen. A on je ipak bio zadovoljan sve dok auto radi, i dok njime može da se preveze do grada, prijatelja, muzike.

Uvek je vodio devojčicu sa sobom, nikada se nije usuđivao da ostavi Hanu samu. Nije imao poverenja u bebisiterke, nije imao poverenja ni u koga. Ona je bila previše dragocena, previše nezaštićena. To se uvek odvijalo dugo pošto prođe vreme za odlazak na spavanje, ali ona se nikada nije žalila. Spavala je gde god može, na zadnjem sedištu auta, ispod stola u restoranu gde su svirali.

Sada se i to već prilično proredilo. Dok je Johana bila mala, on je svirao nekoliko puta nedeljno. Aini se to nije dopadalo, dok je on smatrao da je baš lepo malo se pomeriti sa mesta. Bilo je to davno, u vreme dok je sanjario o tome da će postaviti novi Tuts Tilemans, svirati na velikim binama, sa velikim

bendovima. Bilo je u vreme kad je muzika bila važnija od svega drugog.

Napetost mu je popustila u vratu i očima kada su se približili gradu, kada su ulične svetiljke obasjale kolovoz, pa je bolje video. Misli mu krenuše na različite strane. Već je kasnio, pa je malo dodao gas.

Obično je stizao baš kada treba da počnu sa svirkom, sa devojčicom na boku i usnom harmonikom u džepu na grudima. Odlazio je kući čim završe poslednju pesmu. Drugi su mu prebacivali zbog toga što više ne želi da ostane i lumpuje s njima. Možda su se zato nastupi i proradili. Glasina se proširila. O harmonikaševom preteškom prtljagu: devojčici.

Knut je uglavio automobil u pretesan džep između dva druga auta, krećući se napred i nazad grčevitim pokretima. Hana se probudila.

„Jesmo li stigli kući? Pala je noć?“, pitala je bunovno.

„Stigli smo u Stokholm. Sad treba da sviram“, rekao je on, gaseći motor.

Ona se pridigla, ispružila ruke iznad glave i zevnula.

„Sladoled“, promumlala je i navukla platnene patike, napravila dve omče i pažljivo ih vezala. Skoro kako treba. Malo ukoso, ali je u svakom slučaju ličilo na mašnu.

On ju je uvek podmićivao sladoledom da bi je odobrovoljio. U velikim činijama, sa šlagom i čokoladnim mrvicama. Ona je bila miljenica konobarica, šarmirala ih je svojom bujnom maštom i vedrinom.

Naočare su mu se ponovo zamaglile kada su otvorili vrata. Unutra je već bilo zadimljeno i puno ljudi. Bend je svirao u dnu lokala. Pivo i vino su tekli u potocima. Knut je držao Hanu za ruku i zajedno s njom se kretao cikcak preko podijuma za igru. Kada su se približili, devojčica otpusti njegovu ruku i potrča ka Elsebet, pevačici. Bacila joj se u zagrljaj usred pesme. Publika se nasmejala iznenađenju muzičarâ, trubač je odsvirao spontane fanfare. Elsebet je nastavila da peva, sa sjajem

u očima. Sada je čučala. Delila je mikrofon sa devojčicom i dozvoljavala joj da i ona učestvuje. Tanki, jasni glas predstavljao je kontrast u odnosu na Elsebetin dublji, potmulji. Znala je sve reči, i to na engleskom, sve nijanse u melodiji. Čula je sve to već mnogo puta.

Knut je odložio čebe i torbu i izvadio usnu harmoniku. Zatim je zakoračio u orkestar, smestio se po strani, uhvatio takt i prisionio instrument na usne. Dok je svirao, nestajali su svi tamni oblaci briga, sve misli. Tada su postojali samo devojčicina radost, njeni živahni pokreti i pesma. To joj sigurno nije moglo škoditi. Uveravao je sebe u to dok ju je posmatrao kako se zavlači ispod stola, umotava u čebe i ponovo pada u san uz vedre tonove džez benda.

* * *

Sledećeg jutra su se probudili kasno, bilo je već skoro podne kada se Knut odvukao do poštanskog sandučeta kraj lokalnog puta da donese novine. Ispod se nalazio neki veliki paket. Bio je četvrtast, od kartona obmotanog sa nekoliko slojeva smeđeg selotejpa. Na njemu je bilo ispisano devojčicino ime, rukopisom koji je njemu bio isuviše dobro poznat. Knut je pokušao da ga podigne, ali bio je toliko kabast da nije uspevao da ga obuhvati. Vratio se do kuće da uzme kolica. Hana se igrala gore u svojoj kolibi, i izvirila je kroz prozorčić kada je on naišao.

„Šta, nije bilo pošte?“, upitala ga je videvši ga praznih ruku.

„Hajde sa mnom, pa ćeš videti“, doviknuo joj je u odgovor.

I on je bio radoznao šta li je u pitanju ovog puta. I odakle dolazi novac. U početku je pokušavao da sve otpošalje nazad, a posle je odustao od toga.

Ona je retko dolazila u posetu, pa je umesto toga slala stvari. Maminog među, maminu lutku, maminu knjigu. Hana ih je tako zvala, obeležavajući ih kako bi jasno pokazala da i ona ima mamu, baš kao i svi drugi.

Ovoga puta je u pitanju nešto krupno, paket je bio veliki. Devojčica je uskočila u kolica i sela u njih, tako da su joj samo

stopala visila napolje. Knut je malo krivudao dok ju je vozio, ona se na to smejala, što je zvučalo divno u njegovim ušima. Grčevito se držala za ivice, pa nastavljala da gnjavi: hajde opet, deda, hajde opet. Radio je kao što mu ona kaže, podizao jednu ručku više nego drugu i obrnuto, a točak se zarivao duboko u šljunak kada su se kolica zanosila na putu.

Kada su stigli, Hana iskoči iz njih. Iznenađenje se videlo još izdaleka. Kada ju je on sustigao, već je bila počela da skida selotejp, savija ivice, vuče i cima u nestrpljivim pokušajima da zaviri u paket.

„Mislim da će nam trebati nož“, rekao je on i podigao paket.

Dok su se vraćali prema kući, ona je živahno poskakivala kraj njega.

„To je od mame, najbolje mame na svetu“, govorila je.

Knut je tiho mrmljao za sebe, ne shvatajući kako deca toliko lako opraštaju. Činilo se da devojčica ne oseća ni najmanje razočaranje, kao da nema nikakvih zahteva, nikakvih očekivanja. Tako je uvek i bilo. Možda je to i dobro. Možda je to zaštita. Ona i ne zna za nešto drugo, sirotica.

Prizor golog odojčeta koje je nekada spasao zauvek mu je ostao urezan u sećanju, i bilo mu je teško da oprostí što ju je Johana izložila nečemu takvom. Sećao se smeđih pruga sasušenog izmeta, tanušnih ručica, i najgore od svega, pogleda, uspaničenog, kao u transu. Sušta suprotnost onim blistavim očima koje je zavoleo. Ali odlučio je da joj ipak učini po volji.

„Da, tvoja mama daje mnogo dobre poklone. Pitam se šta li je ovog puta, jesi li radoznala?“

Devojčica je skakala gore-dole dok je on uzimao stolarski nož i njime prevlačio preko selotejpa. Stranice su se rastvorile, devojčica je rasklopila kutiju, pa počela da cepa ukrasni papir i neobuzdano ga razbacuje oko sebe. Kada je videla šta je u pitanju, pokreti su joj se usporili. Usta su joj ostala blago otvorena. On je prišao i zavirio u kutiju. Bila su to umanjena dečja kolica. Tamnocrvena kolica sa ležajem i pokretnom nadstrešnicom.

On se sagnuo i podigao ih, pa ih pustio da se dokotrljaju do nje na tankim točkicama.

„Eto“, rekao je.

Ona ih je gurala tamo-amo, ljuljala ih i zanosila. Zatim ih je ostavila, pa otrčala prema kući i kuhinjskoj sofi. On ču kako poklopac škripi dok ga je podizala. Kada se vratila, naručje joj je bilo puno. Otišla je po plišane igračke i lutku, onu sa zlatnim uvojcima koju je dobila u jednom drugom paketu, jednog drugog dana.

Pažljivo ih je poredala u kolica, jednu kraj druge, sve dok više nije preostalo mesta, pa je poslednje stavila odozgo, preko drugih. Zatim je navukla krovčić, tako da su im virile samo glave.

„Ćao, idemo malo u šetnju, ja i deca“, rekla je ponosno Knutu dok je odlazila.

„Kuda ćete?“, upitao je on, na nekoliko koraka iza nje.

Devojčica je zastala i okrenula se, ne skidajući ruke sa ručke na kolicima. Osmehivala mu se čitavim svojim pegavim licem.

„Kod Merte“, odgovorila je.

„Ponesi i meni neki kolačić u povratku“, rekao joj je i namignuo. Znao je da ona zbog toga trči kod žene koja je živela u gospodskoj kući nedaleko od njih, njihovoj prvoj komšinici. On još nije naučio da pravi kolače i slatkiše, pa je ona kod njega morala da se zadovolji kupovnim keksom.

* * *

Knut je još dugo stajao u dvorištu i gledao za devojčicom. Video je kako je skrenula sa puta, pa nastavila alejom naviše, sve do žute gospodske kuće na drugoj strani polja u kojoj je živela Merta, usamljena starija dama koja se radovala i najmanjoj poseti. Hana je koračala uspravno, dok joj je suknja lepršala oko nogu. Hladni vetrovi su dopirali sa mora, oluja je povijala krošnje drveća. Dok ju je posmatrao, video je jednu drugu majku. Video je Ainu. Ona je bila toliko ponosna kada se Johana rodila, činila je sve za malecku. Nosila ju je, pevušila joj i hranila je. Ali Johana je bila nemirna već kao dete, plakala je po ceo dan. Bila je neutešna.

Kuću i imanje su nasledili od nekog Aininog rođaka, pa su napustili veliki grad i džez klubove u kojima je on voleo da svira. Preselili su se u mir, samoću. Zbog deteta, da bi ono udisalo svež morski vazduh. Aina se šetkala gore-dole po tom putu i ljuljala kolica sve dok Johana ne bi najzad zaspala. On joj nije pomagao, muškarci to nisu radili u ono vreme. A trebalo je da radi, to je uviđao sada, kada je znao koliko posla ima oko male dece.

Aina je postajala sve umornija, sve izolovanija i tužnija. Samo se vukla okolo, bez imalo životne radosti. Kada je Johana

malo poodrasla, počeli su problemi u školi, izostajala je sa časova, pila alkohol i uveče bežala od kuće. Nije imalo nikakve veze što je otišla iz velikog grada, ta destruktivnost je postojala svuda, uvek. Aina se borila, upuštala se u svađe, vikala i postavljala zahteve. Ona i Johana su se svađale toliko žestoko da su ponekad bacale stvari jedna na drugu. On je pak bežao u svoje utočište, stolarsku radionicu u kojoj se bavio nameštajem. Tamo je mogao da se isključi iz svega, a miris drveta i lepka ga je umirivao, kao i glasovi sa radija koji je stalno bio uključen.

Imali su nekoliko lepih godina pošto se Johana odselila. Ali posle je došao moždani udar i oduzeo mu Ainu. On je za to krivio Johanu i nije više želeo da je vidi. Prokleta balavica.

Ti si ovo učinila, povikao je na nju na sahrani, toliko si se svađala sa majkom da si je oterala u grob.

Trebalo je da joj se izvini zbog tih reči, znao je. Često je mislio o tome. Ali nije mogao sebe da natera na to. Pomisao na nju kako leži na sofi sa pomodrelim tragovima od uboda šprica progonila ga je i danju i noću. Nije želeo da se ona približi devojčici sve dok je zaglibljena u to đubre, uma otupljenog od droga.

Kada je Hana nestala s vidika, on je uzeo kutiju i ostale otpatke, pa ih odneo iza kuće, među sve ono što je trebalo spaliti u buretu. Zatim je ušao da telefonira. Posle malo oklevanja, okrenuo je broj, kao i mnogo puta pre toga. Možda će se ona jednog dana javiti, možda će joj jedno izvinjenje pomoći da izabere drugačiji put.

Ali ne ovoga puta, jer signali su nastavili da odjekuju u tišini.

Seoska kuća, septembar 1971.

„A viđanje? Kako to funkcioniše?“

Žena koja je sedela nasuprot Knutu imala je beležnicu u ruci. Zapisivala je sve što je on govorio. Postavljala mu je pitanja ne gledajući ga i metodično beležila odgovore. Popunjavala red za redom.

„Ona nije dolazila ovamo, dakle viđanja nema.“

„Nikada?“

„Ne. Već dugo je tako, neko vreme je funkcionisalo, i tada je dolazila ovamo svake druge subote. Ali posle toga je samo nestala. Ja čak ne znam ni da li je živa, shvatate? Pokušavao sam da je pozovem telefonom, ali nijednom se nije javila, pa sam naposljetku odustao.“

„Ali ona je ipak vaša ćerka, i majka vaše unuke, zar niste baš ni u kakvom kontaktu?“

Pogledala ga je, u očima joj se videla optužba. Osetio se kao da je dodirnuo led, i sav se stresao.

„Ne.“

„Zar ne bi trebalo da...“

Knut je provukao prstima kroz kosu, osećajući graške znoja u korenu kose. Mrzeo je ove posete i ova pitanja.

„Pokušavao sam tolike godine, kad biste samo znali...“

Otišao je u kuhinju, skinuo kalendar sa zida, pa se vratio u sobu i pokazao joj ga. Prelistavao je mesec po mesec, i pokazivao joj sve te crvene krstiče, sve zabeleške o tome da ju je zvao telefonom, da je pokušavao.

„Shvatam“, rekla je žena, spuštajući beležnicu.

Podigla je šoljicu sa kafom koja je stajala na stolu u salonu. Tanku belu šoljicu sa ružičastim ružama. Aina ju je obožavala, a on ju je retko koristio, rub je bio okrnjen, odlomilo se poveliko parče. Žena ju je okrenula, da ne bi stavila usne tu. Otpila je gutljaj, zvučno progutala.

„Dobra kafa.“

„Sam je meljem“, rekao je Knut, pokazujući ka mlinu na zidu. Dopadao mu se onaj sirovi miris koji se osećao dok metal mrvu zrna.

„A gde je devojčica sada?“

Knut krajičkom oka pogleda ka stojećem satu, već je bilo dobro prošlo dva. Čutke je sedeo čekajući da se kazaljka pomeri za jedan korak.

„Uskoro će se pojaviti tamo, na putu“, rekao je pošto se kazaljka pomerila. Pokazao je ka prozoru. Žena je ustala i otišla tamo, ne ispuštajući šoljicu s kafom iz ruke.

„Kako ste mogli da znate...“, izustila je pošto je ugledala devojčicu. Ova je skrenula sa puta i doskakutala do kuće, kamenčići su prštali na sve strane dok je vrhovima prstiju gazila po šljunku. Školska torba joj se njihalala tamo-amo na leđima.

„Uvek u ovo doba dolazi kući iz predškolskog. Uopšte nije kao njena mama, već je savesna, fina i vredna.“

U kuću je prvo ušla pesma, tonovi su im doprli do ušiju kroz otvoren prozor. Devojčica je pevala glasno i čisto, kao i obično. Ali kada je cimnula vrata i ugledala nepoznato lice, začutala je i s nelagodnom oborila glavu.

„Jo“, izustila je, pa rukom pokrila usta.

Knut je stajao u pripravnosti, sa usnom harmonikom u ruci. Klimnuo je glavom ženi i dunuo nekoliko tonova. Zatim ju je ponovo spustio.

„Ovo je Rozmari, došla je da proveri da li ti je ovde dobro. Da joj nešto odsviramo?“

Knut je dunuo u harmoniku, vešto pokrećući prste i usta po njoj kako bi proizveo različite tonove. Ali devojčica je i dalje stajala oborene glave.

„Nećeš? A zašto? Pa ti tako lepo pevaš“, pokušao je on, spuštajući harmoniku sa usana.

„Da, maločas si pevušila neku baš lepu pesmu, čula sam da umeš“, rekla je žena i pružila ruku prema Hani, istovremeno se malo saginjući kako bi se našla na istoj visini s njenim licem. Pokušala je da je uhvati za ruku, ali Hana je uzmakla pred njom.

„Gde je Maj?“, upitala je piljeći u ženu, pri čemu su joj oči bile upola skrivene šiškama, neravno podšišanim Knutovim kuhinjskim makazama i zaista predugim.

„Maj više ne radi. Sada sam ja dobila njen posao, pa ću se ja brinuti da ti i tvoj deda budete dobro.“

„Mi već jesmo dobro. Ne morate vi da brinete o tome, pošto nema potrebe...“

Hana otrča usred rečenice, a potpetice cipela su joj lupale po drvenom podu. Knut napravi nekoliko koraka u pravcu kuhinje, kako bi proverio kuda je otišla. Hana je otvorila poklopac sofe, uskočila unutra i zatvorila ga za sobom. Bio je oslonjen samo na uglovima, a između se nalazio širok uzan otvor kroz koji je dopirao vazduh. Knut je video kako njene zelene oči svetlucaju tamo unutra dok ga je posmatrala.

„Kuda je otišla?“, upitala je Rozmari, zakoračivši u kuhinju. Osvrtala se oko sebe, pokušavajući da pronade devojčicu.

„Osim toga, gde je njena soba?“, upitala je. „Valjda ovo nije sve, gde ona spava? Ima valjda svoj krevet?“

Hana je malo podigla poklopac i izvirila. Videli su joj se samo čelo i oči. Knut je diskretno odmahnuo glavom, pritom

joj rukom dajući znak da ga ponovo spusti. Ponovo je nestala sa vidika.

„Muve“, rekao je, nastavljajući da maše rukom ispred lica. „Svuda se uvuku. Baš kao i miševi.“

„Da, tako je valjda na selu“, rekla je žena sa zgađenim izrazom na licu, grabeci svoju tašnu.

„Ja mogu da usvojim devojčicu, ako će vama tako biti lakše. Onda nećete morati povazdan da svraćate ovamo.“

„Nije to nikakav problem, lepo je videti da ste dobro. A ovo je i sjajan izlet, ja baš volim selo“, rekla je.

Knut joj se približio, pa se osetila prinuđenom da ustukne. Korak po korak, izgurao ju je iz kuhinje, a činilo se da je ona već zaboravila šta ga je malo pre toga pitala. Jedva je čekao da je se otarasi.

„Šta kažete da vam naberemo malo jabuka da ponese?“ upitao je kada su izašli u dvorište. Pokazao je ka jednoj vočki, onoj na kojoj su se videle crvene, krupne zimske jabuke. „One tamo su sada zrele. Obraćemo ih za vikend, pa ćemo napraviti jabukovu kašu za zimu.“

Žena je malo oklevala, diskretno prevlačeći stopalom preko lista noge da bi obrisala mrlje od blata sa cipele. Kada je već gotovo izgubila ravnotežu, on joj je brzo priskočio i zadržao je rukom.

„Izvinite“, rekla je posramljeno, pokazujući na cipele. „Malo sam se ublatnjavila, samo sam htela...“

„Tako je to na selu, uglancaćete ih kada se budete vratili kući.“

Knut ode do drveta, ubra dve velike jabuke, pa ih istrlja krajem košulje da se zasijaju. Kada joj ih je pružio, prosto su blistale.

„U svakom slučaju, eto vam malo hrane za put. Možete uzeti još ako želite.“

Klimnula je glavom i prihvatila ih, strpala jednu u tašnu, dok je od druge odgrizla veliki zalogaj. Od kiselosti joj se lice sasvim namreškalo.